Aspecte ale comunicării în context multicultural. Macedonia

Carmen DĂRĂBUŞ

> „Siguranța există doar în identitate; din acest motiv, pluralismul provoacă adeseori convulsii ale indentității. Una dintre aceste convulsii e mişcarea cunoscută sub numele de *multiculturalism*. Va trece, dar va reveni. […] individul multicultural e o figură a dizarmoniei morale. Într-un astfel de individ, cel ce disprețuieşte, cel ce urăşte şi cel ce ucide s-ar putea s-o dea în bară."
>
> (Leon Wieseltier, *Împotriva identității,* p. 40)

Noțiunea de *comunicare* este una dintre cele mai utilizate, în contexte extrem de diverse – de la cele ştiințifice, prin raportare la un anumit domeniu al cunoaşterii ori într-un cadru interdisciplinar, prin prisma căruia tot mai multe domenii sunt discutate. Un element care influențează puternic interacțiunea verbală este *apartenența etnică*, iar altul este *contextul*, unul etern conflictual, care ignoră factorii formativă comuni, ce ar putea deveni o punte de legătură. Orice formă de cunoaştere are la bază o formă de comunicare, mai simplă ori mai sofisticată. Or, refuzul cunoaşterii Celuilalt poate fi refuzul Comunicării şi invers. Iar când etnicitatea diferită presupune şi o cultură religioasă diferită, când istoria veche şi recentă este loc de permanente conflicte, comunicarea este mereu compromisă, minată din interior. Aşa cum observa Emmanuel Pedler: „Într-un context social în care coabitarea grupurilor sociale, a apartenențelor etnice şi religioase nu mai e orientată de logici de clasă, de legitimitate etc. şi în care interacțiunile fără nici un viitor s-au înmulțit – în special în mediul urban – , astfel de fricțiuni sunt de natură să amplifice atitudinile de respingere..."[1] Cunoaşterea diversității socio-culturale impulsionează practicile de dezvoltare, iar cunoaşterea culturii locului permite abordarea unor canale de informare corecte.

În ceea ce priveşte Macedonia, mulți intelectuali au exprimat în operele lor acest mediu eterogen, loc de trecere între lumea slavă şi cea elenistică. De altfel, în toată Europa romantică a secolului al XIX-lea factorul etnic, tradus prin cultură, se evidențiază prin comportamente lingvistice purtătoare de diferențe etnice. Către sfârşitul secolului al XIX-lea s-a răspândit o rivalitate culturală între diferitele societăți literare sârbeşti, româneşti, bulgăreşti şi greceşti, având ca rezultat faptul că familiile numeroase îşi înscriau copiii la şcoli diferite, având un copil de formație culturală sârbă, altul – bulgară, română sau greacă. Astfel, cu numeroase şi vechi probleme de comunicare identitară, s-au dovedit receptivi la *pragmatica comunicării artistice*. Tabloul secolului al XIX-lea sintetizează şi estompează puțin crizele de tot felul ce durează în acest spațiu încă din evul mediu. În secolul al XIX-lea era un lucru bun exacerbarea naționalismului,

[1] Emmanuel Pedler, *Sociologia comunicării,* Bucureşti, Editura Cartea Românească, 2001, p. 26.

BDD-V2365 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:20 UTC)

dar şi la începutul secolului al XX-lea, când popoarele se eliberau fie de sub dominaţia otomană (în Balcanii de Sud şi de Vest), fie de dominaţia austro-ungară (în Europa Centrală). Un alt element de coagulare, prin care etniile diverse s-au pus de acord, a fost lupta antiotomană; la 2 august 1903, de Sf. Ilie (Ilinden), se instaurează prima republică din Balcani, în inima Macedoniei, la Kruşevo, orăşel cu populaţie majoritar aromână. Deşi a durat puţin, a marcat începutul eliberării de sub jugul otoman, mult mai aspru decât în ţările române, astfel că şi acum există o repulsie agresivă faţă de islam şi islamizare, care va îngreuna mult comunicarea, la toate nivelurile, în aşa-numita *chestiune albaneză.* Mica şi puţin durabila Republică de la Kruşevo (prima republică din Balcani) este un alt exemplu de pragmatism în domeniul comunicării – *pragmatismul politic* dictat de interese comune.

Conţinutul interacţiunilor verbale nu a fost decât foarte rar îndeajuns raţionalizat, componenta emoţională predominând. Or, prin ce se poate manipula mai uşor decât prin emoţie? La nivel *macro-comunicaţional*, Balcanii nu au fost luaţi în serios ca partener de dialog, ci trataţi ca regiune inertă. Această regiune trebuie văzută nu doar ca receptor, ci şi ca transmiţător. În acelaşi timp, etniile se erijează ele însele doar în emiţător, refuzând să fie şi receptor. O excepţie o reprezintă comunitatea vlahă (aromânii şi meglenoromânii), care acceptă adesea, cu diplomaţie, ipostaza de receptor. De altfel, atitudinea acesteia este o excepţie în acest mozaic conflictual, fiind, probabil, cea mai echilibrată. Poate că nici modul de a se comunica pe sine nu are o practică corectă şi constantă în vreme, pe care culturile occidentale şi-au format-o, dar nici cei care se doresc eterni coordonatori n-au pus deasupra intereselor lor interesele zonei. Comunicarea a fost cel mai adesea unilaterală şi manipulativă. Cum naţionalismul civic occidental a devenit în Balcani naţionalism etnic, iar cum etniile de aici sunt numeroase şi-n istoria veche şi-n cea recentă (macedoneni, albanezi, vlahi, turci, sârbi, dar şi un număr mic de bulgari şi croaţi), manipularea este un instrument firesc, cu atât mai mult cu cât nici la capitolul *experienţă democratică* nu stau prea bine. Purificarea etnică nu este o atitudine inventată în Balcani, ci ea încununează, negativ, tendinţe prezente în Europa secolului XX şi chiar înainte. Mai accentuat este aici felul în care naţionalismul s-a identificat cu etnia, furnizând justificări ideologice schimbărilor forţate ale componenţei demografice, sociale şi culturale.

Un moment de acalmie l-a constituit fosta federaţie iugoslavă; cu toate dezechilibrele, (mai ales de natură economică – diferenţele mari între Slovenia şi Croaţia, pe de o parte – Bosnia şi Macedonia, pe de alta), federaţia asigura, la nivel identitar, un echilibru, atât de necesar mai ales familiilor mixte. Odată cu prăbuşirea Iugoslaviei, comunicarea politică a abordat tot manipulativ spaţiul public, nu l-a reconfigurat sănătos. Discursul politic n-a provocat evenimente transformatoare în sens pozitiv. Fără dorinţa sinceră de cunoaştere reciprocă, nu poate exista toleranţă. Încă nu există mediatori culturali eficienţi, care să-şi fi câştigat un respect autentic la nivelul comunităţilor etnice. Discursul public şi cel mediatic a fost şi încă este deturnat. Obsesia ideii de complot, cu şi fără rost, spaima de manipulare (pentru că ei înşişi o practică masiv şi constant), suspiciunea evidentă marchează toate tipurile de comunicare la nivel macro- şi micro- social. Comunitatea internaţională a creat, pentru această zonă, instituţii speciale. Aici intră în discuţie mai mult ca oriunde *comunicarea publică*, în care „mesajul trebuie să fie puternic structurat; canalele sunt amplificate, vorbitorul putând utiliza în sprijinul transmiterii cât mai corecte şi cât mai complete a informaţiilor

BDD-V2365 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:20 UTC)

şi canalele vizuale adiţionale”[2]. Discursul este bine structurat din punctul de vedere al practicii politicianului occidental, se poate spune că emiţătorul şi-a făcut bine datoria, dar a scăpat din vedere imprevizibilitatea receptorului, eterogenitatea lui. Vorbitorul european ştie că Europa modernă s-a format în dialogul permanent al spiritului latin cu cel germanic şi reprezintă forţa dinamizatoare a conştiinţei europene. Dar aici discursul public trebuie să se structureze pe încurajarea la cunoaştere reciprocă, pentru că impulsul respingerii, la începutul secolului al XXI-lea, este încă extrem de puternic în această parte a Europei. Succesul a început să apară mai târziu, pe măsură ce organismele internaţionale au dobândit un alt grad de cunoaştere a zonei, şi-au reconfigurat comunicarea, având mai mult succes în reconfigurarea spaţiului public văzut prin prisma politicului.

Micuţa Macedonie a stat la originea celui de-al doilea război balcanic, provocând disputa dintre sârbi şi greci pe de o parte, iar pe de alta, bulgarii, care-şi disputau împărţirea teritoriului cu argumente unele valide istoric, altele – de-a dreptul excentrice. În discursul politic, accentul trebuie pus pe elementele care pot omogeniza interesele, încercând îndulcirea asperităţilor într-un loc în care etnicul are un rol atât de important nu doar într-o epocă sau alta, în funcţie de moda politică europeană, ci dintotdeauna. Astfel, Vasile Leca afirma, pe bună dreptate: „Problema aceasta a multi-etnicităţii care apare în discuţie ca motivaţie ori de câte ori sunt dificultăţi politice, dar dispare atunci când există conlucrare economică, bunăoară, va trebui pusă pe baze cu totul noi, democratice. Spaţiul cultural are o serie de probleme, prin care, o tendinţă de izolare, de purificare a culturilor de elemente străine, de căutare acerbă şi de identificare a elementelor de specific, uneori până la limita neverosimilului, ceea ce face aproape imposibilă relaţionarea culturilor specifice din zonă. Însă în plan economic, diferenţele etnice şi graniţele dispar pentru că este nevoie de existenţa cooperării: comunitatea internaţională procedează corect, accentuând aspectul material, obligând să se colaboreze în planul economic în primul rând şi încercând astfel să mai netezească asperităţile, creând şi dezvoltând interese comune”[3]. Comunitatea vlahă pare a dovedi cele mai multe abilităţi în exploatarea economicului ca factor de coeziune, fiind pragmatică, cel mai puţin conflictuală (de altfel, cazurile în care intră în conflicte deschise sunt extrem de rare) dintre minorităţile importante din zonă şi destul de discretă, dar tenace, în atingerea scopurilor.

Este dificil să ceri unor etnii cu amintirea proaspătă a sacrificiilor, a distrugerilor pe care le-au suferit cu toţii, să nu trăiască în trecut. Trecutul n-a luat suficientă distanţă faţă de dezastrele trăite, astfel că e nevoie de un stil nou de comunicare, care să facă apel la factori coagulanţi, să evite atacarea sensibilităţilor etnice, culturale, lucru foarte dificil în acea zonă. La un moment dat, senzaţia este aceea că orice spui, cineva se simte lezat. Aici, mai mult ca oriunde, *a comunica* înseamnă şi *a tăcea*. Pentru a se înţelege şi pentru a se accepta, etniile trebuie să se cunoască, dar pentru asta, trebuie să se asculte. Dar într-un climat de eternă *susceptibilitate*, interlocutorul este mereu Celălalt, care trebuie ţinut la distanţă.

[2] Petre Anghel, *Stiluri şi metode de comunicare*, Bucureşti, Editura Aramis, 2003, p. 22.
[3] Vasile Leca, *Conflictele din spaţiul iugoslav: integrare europeană şi dezintegrare regională* în *Geopolitica integrării europene,* Editura Universităţii din Bucureşti, 2003, p. 330.

BDD-V2365 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:20 UTC)

Fiecare etnie şi-a creat o imagologie la care se raportează şi a început să comunice prin *imagini*. Umberto Eco vorbeşte despre *codurile iconice*, fixe sau animate, ale comunicării. În absenţa cuvintelor, repetitivitatea iconilor contribuie la comunicarea de sine a unei comunităţi. În Macedonia ultimilor ani se construieşte un mare număr de moschei. Este un mod de a comunica al celor de religie islamică, prin care îşi marchează teritoriul. Modul lor de afirmare este impunerea (difuzoare uriaşe transmit slujbele religioase, rezonând puternic în tot oraşul). În replică, fiecare oraş macedonean are, pe dealul sau pe muntele din apropiere, o cruce uriaşă, care vorbeşte despre latura creştină, ortodoxă (ortodoxismul joacă un rol foarte important aici) prin care creştinii încearcă să răspundă ofensivei iconice, imagologice, propagandistice sub orice formă, a islamului, totuşi, în inima Europei. Comunitatea vlahă se raliază puternic acestei imagologii creştine. De altfel, ea cunoaşte o tradiţie în acest sens: femeile aparţinând comunităţii vlahe, încă din evul mediu şi-au tatuat o cruce în mijlocul frunţii, pentru ca turcii să nu le ia prizoniere. Era marcă a identităţii şi a apărării acesteia. *Crucea* este aici un semn grafic convenţionalizat, o imagine-amprentă, iar comunicarea – un *proces simbolic*. Acest proces intră în cadrul comunicării văzute ca *proces real*. Este vorba despre o sinonimie stilistică între semnul crucii şi comunitatea extra-musulmană, din care şi vlahii fac parte. Atitudinea generalizată este alt mod de comunicare: macedonenii şi albanezii nu trăiesc (cu foarte rare excepţii), în aceleaşi cartiere, în aceleaşi clădiri. Comunitatea vlahă conviețuieşte fără probleme în vecinătate macedoneană. Elementele componente ale unei culturi apar ca ansamblu de semne, care se combină şi generează înţelesuri într-un mod analog combinării semnelor lingvistice. Fără limbă nu se poate înţelege societatea şi nici descrie cultura. Ea este Marele Interpretant, capabilă de metalimbaj. Nu există un raport de identitate între limbă şi cultură, prima putând fi vehiculul celei de-a doua. Oricum, funcţia simbolică devine foarte importantă nu numai în interpretarea fenomenelor culturale, ci vorbeşte despre sinele individual colectiv. Deşi ar trebui să fie un liant al corespondenţelor simbolice dintre oameni, aici este încă un mod de „a arde punţile". Mesajele pe care şi le trimit unii altora, mai ales la nivel iconic, nu sunt menite apropierii, ci marchează distanţe, teritorii de predominanţă. Referitor la imagine, Pedler spune: „Limitările care afectează imaginea fixă în privinţa capacităţii ei de a comunica o informaţie sunt, deci, considerabile, şi se cuvine, prin urmare, să privim cu foarte mare atenţie orice teorie care afirmă că imaginea comunică mai bine şi mai repede decât limba naturală, orală sau scrisă"[4]. Crucea şi moscheea sunt comunicări extralingvistice cu caracter demonstrativ. Fiecare dezvoltă alte paradigme re-esenţializate cel mai bine în acest tip de comunicare de sine extra-lingvistică. Totuşi, utilizarea limbii la nivel oficial provoacă cea mai serioasă încrâncenare: dorinţa albanezilor de a impune albaneza ca limbă oficială (deşi este inoportună ideea de a obliga majoritatea să cunoască limba unei minorităţi etnice, dar majoritatea ar trebui să le asigure dreptul de a-şi păstra şi dezvolta identitatea, fără a o impune şi altora), dorinţa vlahilor de a avea măcar un învăţământ primar în limba maternă (fapt ce le-ar facilita mai târziu învăţarea unor limbi străine de origine latină).

Într-o zonă minată de conflicte cu vechi rădăcini, orice comunicare e o *negociere*. O şansă de mediere ar fi aceea de a face apel la personalităţile de grup care nu se definesc într-o aşa mare măsură prin trăsăturile grupului, care au achiziţionat şi

[4] Emmanuel Pedler, *Sociologia comunicării,* Bucureşti, Editura Cartea Românească, 2001, p. 138.

BDD-V2365 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:20 UTC)

altceva dincolo de mediul strict formativ. Reacţiile lor, coordonatele comunicării sunt foarte mult marcate de apartenenţa la grup, care este încă extrem de conservator şi mai greu de schimbat decât individualitatea. În schimb, o individualitate puternică poate exercita influenţe pozitive, să vadă şi dincolo de elementele ce definesc grupul. Influenţa poate fi pozitivă sau negativă. Există un curent deloc de neglijat care afirmă că aromâna este o limbă aparte, nu un dialect al limbii române (aşa cum au procedat, de altfel, şi macedonenii în raport cu limba bulgară, fiind încurajaţi să urmeze acest model, din raţiuni de politică locală), ori că dacoromâna s-a desprins din aromână, fiind cea mai veche dintre dialectele latine orientale. S-au format lideri de grup creaţi artificial, limitaţi şi agresivi, care încearcă să inducă această idee.

Există în acest spaţiu o evidentă înclinaţie spre polemică. Fiecare grup consideră că a fi defensiv este de datoria lor, că aşa îşi păstrează identitatea. Or, acest fapt poate fi deconstructiv. A nega permanent fără a găsi soluţii, fără a găsi de pus ceva în locul a ceea ce negi, acest nihilism polemic este, în cel mai bun caz, steril, dar el poate provoca, aşa cum s-a văzut, catastrofe. Din nou, şi sub acest aspect, comunitatea vlahă face figură aparte, evitând polemicile sterile, exploatând latura rezistenţei de la sine înţelese. La nivel general, având în vedere etniile aflate în conflicte deschise sau latente, nu există prea curând posibilitatea câştigării încrederii reciproce la un nivel acceptabil. Trebuie încă să existe mecanisme artificiale care să regleze comunicarea lor pentru a estompa drumul spre alte conflicte violente. Fiecare rămâne produsul unei culturi, mai ales religioase. Comunicarea este pentru multă vreme încă viciată pentru că fiecare vrea să cunoască doar latura negativă a celuilalt. În scopuri defensive sau propagandistice. Nu se schimbă de sute de ani unghiul din care privesc problema: care pe care! Dominaţia, nu acceptarea onestă, în avantajul tuturor.

În cartea sa, *Împotriva identităţii*, Leon Wieseltier vorbeşte despre identitate şi diferenţă ca despre surse ale individualizării. Identitatea se raportează la apartenenţă şi ea poate aduce şi deservicii ideii de evoluţie, atât în plan personal, cât şi social, dacă nu există şi alte mijloace de autodefinire. Apartenenţa este văzută în termenii loialităţii şi ai identităţii, dar care pot parazita trăirea propriu-zisă, căreia i se substituie; când existenţa unei etnii pare a fi ameninţată (fie în mod real, fie printr-o exagerare a contextului), atunci cel mai la îndemână este apelul la identitate, la apartenenţă pentru a stârni o reacţie de solidaritate. Din păcate, într-un loc în care graniţele s-au dovedit, de-a lungul istoriei, atât de mişcătoare, era firească stârnirea laturii agresive a sentimentului identitar. Comunitatea vlahă nu se lasă stârnită cu uşurinţa comună Balcanilor de a intra în conflicte sau de a-şi exprima agresiv sentimentul identităţii, în detrimentul altora. Problema identitară nu este specific balcanică; aşa cum observa Wieseltier, ea este specifică societăţii noastre contemporane, în general, doar manifestările ei sunt diferite, în funcţie de rădăcinile problematicii: „Fiecare cultură are un mod preferat de a descrie individualitatea umană. E vorba de descrieri analitice şi omiletice. În civilizaţia noastră, ele cuprind: sufletul, nous-ul (precum şi alte denumiri ale inteligenţei), sinele, ego-ul, persoana. În aceste vremuri, descrierea perfectă e: identitatea”[5]. În Balcani este vorba de dorinţa de conservare a identităţii, dar în cazul Macedoniei ideea de identitate este încă ambiguă şi în continuă re-configurare. După ani de apartenenţă la spaţiul ex-iugoslav, cu o limbă, în fond, un dialect al limbii bulgare, cu un teritoriu în nordul Greciei numit

[5] Leon Wieseltier, *Împotriva identităţii,* Iaşi, Editura Polirom, 1997, p. 2.

BDD-V2365 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:20 UTC)

Macedonia, cu numeroase etnii într-o populaţie ce cuprinde aproximativ două milioane de locuitori, problema identităţii este extrem de spinoasă: „Cu cât e mai firavă, identitatea e cu atât mai zgomotoasă”[6]. Tocmai de aceea ei vor în mod special să fie cunoscuţi şi să se comunice prin trăsături comune, pentru a-şi confirma o identitate în a cărei căutare, în fond, se află. Aromânii şi meglenoromânii nu se manifestă zgomotos în afirmarea identităţii. Ei ştiu bine ce sunt, cine sunt, de când sunt şi care e locul lor acolo. Nu se izolează şi nu izolează. Nu resping violent şi nu sunt respinşi.

Există anumite elemente care nu pot fi moştenite prin identitate etnică, ci sunt achiziţii individuale care, în timp, sporesc valoarea identitară. Această închistare în identitate, de care se cramponează etniile din Balcani, poate fi deturnată în sensul despre care vorbeşte Wieseltier: „... premisa existenţială a democraţiei e aceasta: cineva ca mine şi diferit de mine se află deja aici cu mine”[7]. Desigur că acest demers este, aici, dificil, pentru că „identitatea este redusă destul de repede la loialitate”[8] în acest caz. Apartenenţa nu poate înlocui experienţa personală; ele se pot completa sau condiţiona, dar nu sunt permutabile, pentru că identitatea e publică, experienţele se interiorizează, iar mai apoi devin publice. Vlahii au interiorizat experienţe diverse, fiind mutaţi dintr-un loc în altul de întâmplările istoriei. Iar acest fapt le-a permis o perspectivă mai puţin conservatoare asupra relaţiilor politice. Drama balcanică este aceea că aproape fiecare etnie se consideră primejduită de existenţa celeilalte. Comunicarea, sub toate aspectele ei, este agresivă (fie direct, fie camuflat agresivă), teatrul de război interior (lăuntric) pare permanent, cu scurte momente de acalmie. În acelaşi timp, „identitatea în vremuri grele nu e acelaşi lucru cu identitatea în vremuri bune. Expresia viguroasă a identităţii în faţa oprimării nu e un exerciţiu de narcisism, ci un exerciţiu de eroism. Iar acele trăsături ale identităţii care par jignitoare în vremuri bune – înregimentarea şi obsesia solidarităţii, renunţarea la dezvoltarea individuală în numele dezvoltării colective, miza pe acţiunea simbolică, credinţa în cruzimea lumii şi a eternităţii luptei – sunt tocmai însuşirile care asigură baza socială şi psihologică a rezistenţei. Din acest motiv, e impertinent să aplici o critică a identităţii celor cu o existenţă ameninţată”[9]. Dar care este etnia privilegiată când, fiecare cu argumentele sale, se simte ameninţată? Starea de criză e permanentă, fie că armele sunt la vedere sau doar presimţite într-o agitaţie nutrită de angoase, în special de *angoasa asimilării*. Termenii comunicării pot fi raportaţi mereu la această angoasă. Nici motivaţiile unei prosperităţi economice nu există, pentru a atenua din nemulţumiri; marile frustrări sunt puse tot mai mult pe seama Celuilat, vinovat de evoluţia înceata a lucrurilor. Identitatea impune un anumit tip de coerenţă într-un haos cu lung istoric. Scurta istorie a armoniei etnice iugoslave s-a dovedit precară, mai ales din motive economice, când unii considerau că se pot administra mai bine singuri decât o face centrul. Comunicarea prin prisma asumării unei identităţi tinde să devină exclusivă. Dar cum în Macedonia există destule familii mixte (sârbo-macedonene, croato-macedonene, aromâno-macedonene şi, extrem de rar, albanezo-macedonene), conflictul interior trebuie să fie puternic, chiar dacă este, de obicei, ascuns. Şi asta se întâmplă mai ales în cazul etniilor care au un stat (Serbia cu Muntenegru şi Voivodina, Croaţia, Bosnia, Slovenia), dar puţin diferit stau lucrurile în

[6] *Idem*, p. 10.
[7] *Idem*, p. 7.
[8] *Idem*, p. 9.
[9] Leon Wieseltier, *Împotriva identităţii,* Iaşi, Editura Polirom, 1997, p. 14.

BDD-V2365 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:20 UTC)

cazul familiilor mixte în care unul dintre membri este vlah pentru că aceştia nu au un alt stat la care să se raporteze (în privința României părerile sunt împărțite), Macedonia fiind asumată ca patrie. În aceste familii copiii învață aromâna sau meglenoromâna. Cu toții trebuie să fie în acelaşi cor, cântând aceleaşi note. Neralierea la valul oficial poate provoca marginalizarea. Dubla apartenență etnică prin ereditate este creatoare de disconfort în acest spațiu geopolitic. Interiorul şi exteriorul nu se află în armonie. Şi interiorizarea exteriorului, pe un fond discordant, este, nu de puține ori, dramatică. Sentimentul de securitate, de confort psihic pentru unii există doar când au senzația că ceilalți sunt anihilați sau măcar izolați. Dezbaterea originilor etnice nu mai este apanajul specialiştilor, ci este o problemă de identitate națională. Acolo unde nu caracterul propriu al individului, ci tradițiile şi obiceiurile altor oameni sunt cele care călăuzesc comportamentul, lipseşte unul dintre ingredientele principale ale fericirii umane. Facultățile specifice omului – percepție, judecată, putere de discernământ, activitate mentală şi chiar preferințe morale – se exersează prin actul alegerii. Înregimentarea etnică dincolo de care se refuză o comunicare onestă blochează evoluția, trimite în zorii istoriei. În cazul vlahilor, înregimentarea este discretă, dictată de alegere, nuanțată. Presiunea de grup nu se exercită ca în cazul etniilor aflate în conflict deschis, dovedind mai multă toleranță, înțelepciune.

Relația dintre cultură şi comunicare a funcționat dintotdeauna mai mult sau mai puțin spontan, dar secolul al XX-lea grupează toate manifestările sub numele de *ştiințe ale comunicării*. Ele participă esențial la procesele de construcție a identității culturale. În *Cultură şi comunicare***,** Jean Caune dezvoltă relația dintre cei doi termeni, care poate fi sintetizată astfel: „cultura şi comunicarea formează un cuplu ciudat. Nici una nu se explică fără cealaltă. Cele două fenomene nu sunt perfect etanşe, nu se conțin, şi nici nu pot fi situate în planul reflexiilor paralele prin corespondență analogică”[10]. Distincția dintre cultură şi comunicare este coordonată, în cazul Macedoniei, de limitările politicului. Comunitatea vlahă, spre deosebire de celelalte, este mai puțin preocupată să trăiască în trecut, încercând să-şi ordoneze un viitor suportabil. Buna cunoaştere a moştenirii culturale poate transforma comunicarea într-un mod de intervenție socială, conferindu-i o dimensiune operațională. Ea nu poate fi asociată doar literaturii şi esteticului, decât în măsura în care considerăm toate experiențele drept texte. În acelaşi timp comunicarea nu poate constitui un substitut pentru alte soluții pentru că ea poate accentua „iluzia unei societăți care s-a dorit transparentă față de sine şi care şi-a dorit stăpânirea conflictelor prin extinderea generalizată a tehnicilor de comunicare”[11]. Minoritățile etnice se exprimă în mod special mai mult decât majoritatea prin intermediul moştenirii culturale. Un element comun tuturor etniilor este iradierea mentalităților de tip tradiționalist, din vechea organizare *zadruga*, cum se numea satul în această parte a Balcanilor. Iar influențele orientale au făcut ca aceste mentalități să se conserve timp îndelungat.

În concluzie, relația macedo-vlahă prezintă o situație diferită de cea macedo-albaneză. În primul rând, există o țară, Albania, în vecinătatea Macedoniei şi sunt destule voci care ar dori Albania Mare prin desprinderea unei părți din Macedonia. Şi despre vlahi există suspiciunea că ar dori realizarea uni stat, în zona Bitola, susținuți

[10] Jean Caune, *Cultură şi comunicare,* Bucureşti, Editura Cartea Românească, 2000, p. 17.
[11] *Ibidem.* p.21.

BDD-V2365 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:20 UTC)

fiind de greci. Versiunea grecească asupra minorităţii vlahe din Macedonia (slavă şi greacă) este că aceştia sunt greci romanizaţi (elini vlahofoni), refuzând ideea că ei ar aparţine latinităţii orientale. Această relaţie s-a dovedit mult mai permisivă, factorul comun religios, ortodox jucând un rol fundamental.

Înainte de instaurarea comunismului, statul român a susţinut păstrarea identităţii acestor minorităţi. În 1949, Ana Pauker, ca ministru de externe, a renunţat la toate clădirile statului român din Balcani, care adăposteau instituţii (şcoli, reviste, asociaţii) ale minorităţii vlahe. Fără un stat care să-i susţină, ei au încercat sa-şi păstreze identitatea în cadrul familiei, şi chiar au reuşit. Cu toate acestea, la recensământ, numărul celor care se declară vlahi este mult mai mic decât în realitate. Pe de o parte, ar exista pericolul discriminării, iar pe de alta, nu e imposibil ca rezultatele să fie mistificate. Tânăra generaţie, din familii vlahe sau mixte, recunoaşte cu greu faptul că ştiu dialectul (aromân sau meglenoromân).

Interesante sunt elementele de tradiţie din Kruşevo, extrem de asemănătoare, unele identice cu cele din Maramureşul istoric. Este vorba de elemente care nu sunt rezultatul unei contaminări. Ţinând de fondul tradiţional, ele vorbesc despre o legătură directă între românii de la nordul şi sudul Dunării. Arhitectura interesantă, bine închegată a oraşului Bitola aminteşte de casele vechi din Bucureşti-Sinaia – construite de aromânii care, la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea au migrat în România , apoi s-au întors în Macedonia. Toate acestea vorbesc despre o identitate etnică în directă relaţie cu identitatea românească. Nu este doar convieţuire, ci *continuitate*. Manifestările de artă populară, la nivelul esteticii sociologice, comunică o funcţie socială, senzaţiile, percepţiile sentimentului apartenenţei la un grup etnic, în măsura în care îl privim ca pe un întreg, destul de omogen. Cultura orală are, de altfel, un caracter mai omogen, relevă ideea de participare, pe când cultura elitistă are un accentuat caracter critic, argumentativ. Creează o realitate paralelă, în timp ce cultura populară traduce mai bine o realitate dată. Astfel, cultura este un fenomen al comunicării şi aspectele unei culturi devin conţinuturi ale comunicării.

În perioada comunistă, asimilarea acestei minorităţi nu a întâmpinat o reală opoziţie. Pe de o parte, din motive economice, acea parte a Europei o ducea mai bine decât România, iar apoi nu a mai existat un interes şi programe coerente pentru aceste minorităţi din partea României. Deşi românii din diaspora sunt văzuţi (şi adesea se poartă ca atare) ca o comunitate dezbinată, comunitatea vlahă este unită, membrii ei se susţin. Lunga convieţuire cu grecii a generat o puternică influenţă în linia melodică şi-n dansurile tradiţionale. Esteticul, imaginea, semnul determină natura comunicării sociale. Sociologia psihologică studiază natura comportamentelor. În funcţie de rolul pe care individul sau etnia ca macro-individualitate îl au în social, se realizează relaţia dintre cultură şi comunicare. Psihologia pe care şi-a dezvoltat-o comunitatea vlahă dă o senzaţie de „lunecare", în sensul că, fiind ba neglijaţi, ba asumaţi de statul român, ademeniţi economic de greci, stârniţi din interese politice de a se declara realitate lingvistică separată de limba română, ei se raliază în funcţie de „vremuri" – modul lor de conservare – , dar în interiorul lor par a şti că sunt vlahi. Fiecare orientare sus-amintită are liderii săi şi fiecare propune, din păcate, un alt centru de funcţionare a culturii. Atitudinile şi procesele lor de comunicare sunt dictate de aceste împrejurări. Cultura lor este una de grup regional, cu circumscriere intracomunitară. Este şi ea, cum se întâmplă în asemenea contexte, aservită unor imperative de mentalitate.

BDD-V2365 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:20 UTC)

Interacțiunile fondate pe contacte şi întâlniri la nivel interpersonal funcționează mult mai bine în relația etnicilor macedoneni cu comunitățile creştine. Mai ales în Balcani, individului i se cere să fie etnic, comunitar, în detrimentul individualității. Etnologia precedă ontologia. Astfel, se perpetuează psihoze morale şi istorice, atitudini vindicative care se adâncesc până la incapacitatea de a reconcilia extremele. Privitor la minorități, tendințele de reconciliere pot fi traduse, aici, prin trădarea cauzei identitare. În Macedonia este foarte important raportul dintre societate şi comunitate: „Comunitatea se defineşte prin legături afective puternice, o apartenență greu de schimbat, punerea eforturilor personale şi a valorilor individuale în slujba acesteia. Societatea este, dimpotrivă, un cadru în care sunt prezente interesele individuale, contracte revocabile şi legături afective slabe”[12]. Dacă în privința minorităților musulmane, fiecare îşi trăieşte propriul fenomen cultural, în cazul celor creştine există apropieri numeroase. Etniile au trăit mult timp o istorie comună, un regim politic comun. Iubirea excesivă a trecutului, în detrimentul prezentului, poate fi mortală. Ezitarea între istorie şi mit creează modalități de comunicare desuete, de o credibilitate îndoielnică. Din fericire, comunitatea vlahă nu a căzut nici în această capcană, nu au existat elemente de psiho-istorie care să le dezvolte fantasme de grup, chiar dacă au existat şi există tendințe de a-i antrena în conflicte sterile sau de a-i face să-şi nege latinitatea sau legăturile cu România. Liderii de opinie ai etniilor de aici s-au considerat în mod tradițional obligați să-i ferească pe „ai săi” de influențele nefaste ale culturilor cu care istoria i-a obligat să trăiască. Isteriile politice sunt consecința acestui fapt, iar circumspecția etnică vine dintr-un trecut îndepărtat. Stilistica națională, etnică, rasială devine indiciu de recognoscibilitate şi de previziune comportamentală. Vlahii au găsit cu destulă uşurință elemente de articulație cu comunitatea macedoneană, fiind, probabil, minoritatea cea mai echilibrată. Politica de comunicare, relațiile dintre indivizi şi comunități trebuie să pornească de la acceptarea diversificării după o perioadă de centralizare culturală, impusă de fosta Iugoslavie. Există câteva scheme perceptive sau cognitive prin care individul întreține relații cu alții sau comunitățile etnice între ele. Aici rar comunicarea culturală este independentă de forma culturală pe care o trăiesc şi care i-a format. Într-un spațiu atât de proteic (deşi mic), timpul este policronic, după terminologia lui Hall din *Le language silencieux* [13], adică se pot face mai multe lucruri în acelaşi timp – comunicare de informații şi aflare, relație oficială care se personalizează etc.

Într-un mediu multicultural, destinatarul trebuie avut în vedere în mod special. În caz contrar, mai ales când mediul este şi conflictual, gradul prea mare de abstractizare va dovedi ineficiența în actul comunicațional.

Când mozaicul etnic, ce implică o cultură şi o religie diferite, este atât de divers, canalul de comunicare trebuie ales cu grijă pentru că aici există aceeaşi obsesie a unei intenții necurate la mijloc şi receptorii încearcă să discearnă, oricât de transparent ar fi mesajul, un alt sens decât cel intenționat de interlocutor.

[12] Jean Caune, *Cultură şi comunicare*, Bucureşti, Ed. Cartea Românească, 2000, p. 55.
[13] E.T. Hall, *Le language silencieux,* Paris, Seuil, col. Points, 1984.

BDD-V2365 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:20 UTC)

Aspects de la communication dans le contexte multiculturel. Macédonie

Macédonie c'est une place où l'histoire ancienne et l'histoire récente est un siège de permanents conflits; l'acte de la communication en étant dépendent de la société ou se passe; ici le système communicationnel est perçu comme un instrument de *contrôle sociale*. C'est le spécifique d'une société ayant des histoires conflictuelle. Dans la période quand j'ai été professeur de langue et littérature roumaine à l'Université Chiril et Metodiu à Skopje, j'ai essayé à observer la modalité dans laquelle l'appartenance ethnique influence l'interaction verbale.

A coté de la minorité albanaise – la plus nombreuse – la minorité valaque (les aroumains et les mégléno-roumains) est beaucoup plus nombreuse qu'on admette dans les documents officiaux, les causes par lesquelles ils ne déclarent leurs appartenance ethnique étant multiples. Ce que j'ai observé c'est le fait que chaque ethnie souffre de l'*angoisse de l'assimilation.* Dans le meme temps, le non ralliement à la vague officielle apporte la marginalisation. En plus des limitation des politiques, la rigide enrolement ethnique, conservateur pourrait détourner le sens-même de la communication: ceci de *communiquer* quelque chose. Dans tous les types de communication (linguistiques et extralinguistiques), de sa propre identité, s'entrevoit le refus d'une autre identité. Chaque ethnie se considère périclitée par l'existence de l'autre; l'attitude défensive devient un devoir. Dans le cas des valaques, elle se manifeste discrètement; en simulant l'intégration, surtout parce qu'ils ont pas un état pour leur offrir une aide dans le but à garder leur identité et assumer leur identité. La discrétion valaque est remplacée, dans le cas de la minorité albanaise, par la violence. Dans les Balkans – et la Macédonie semble la quintessence de l'idée de balkanisme, en amassant les qualités et les défauts – l' habitant de l'espace multiethnique existe en opposition avec l'Autre.

La communication de soi-même devient unilatérale et manipulatrice parce que ni la communication politique n'a configuré salutaire l'espace public, la pratique démocratique en étant précaire. La communication par des images, des codes iconiques avait créé une imagologie ethnique qui devient processus symbolique. Le rôle de la croix, opposé à l'imagologie islamique est assumé par la minorité valaque aussi (pendant les nombreuses invasions turques les femmes valaques se tatouaient une croix sur le front, en échappant de l'enlèvement).

La non-existence des programmes cohérents, sociaux et culturels, le sentiment qu'ils doivent se débrouiller, comme minorité ethnique, en comptant sur leurs forces, détermine la minorité valaque à trouver des solutions, des stratégies individuelles pour résister. Il y a une orientation suffisamment forte qui soutiennent le fait que l'Aroumain et le Mégleno-roumain c'est pas un dialecte de la langue roumaine, mais une langue indépendante ou – une autre théorie – que la langue roumaine actuelle a comme base le dialecte aroumain. Le rapprochement de la culture grecque, l'existence de longue durée près d'elle, en a déterminé quelques représentants de cette minorité, soient, formellement, d'accord, avec l'idée qu'ils sont des valaquophones grecs. Dans leur for intérieur chacun sait le fait qu'il est valaque et même s'ils ne reconnaissent toujours officiellement, la langue se parle et s'apprend dans les familles ou il y a au moins un membre de la famille d'origine valaque. La communication par le langage reste, pourtant, la plus efficace, en contribuant à l'identité statale. Nouveau état, Macédonie reconsidère, dans sa manière, l'histoire ancienne ou en cherche des arguments pour l'identité désirée. La déclaration d'une autre langue maternelle que le Macédonien c'est mal reçue. La communication devient, dans un espace conflictuel et post-conflictuel une continue négociation. La mobilité des frontières dans l'espace balkanique a engendré un sentiment identitaire agressif. Le pouvoir à capaciter les ethnie pour solutionner les problèmes c'est très important. Les mécanismes artificiels qui essaient à régler la communication ne sont pas suffisants. Ceux-ci appartiennent à la communication publique qui doit tenir compte meilleure et plus nuancé de la sensibilité du récepteur. Dans l'espace multiculturel de ce type-là, le destinataire de la communication publique doit susciter une

BDD-V2365 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:20 UTC)

attention spéciale. Les personnalités de groupe influencent la communication de soi-même au niveau des groupes ethniques, elles déterminant des orientation pour ou contre à assumer l'Aroumain comme un dialecte de la langue roumaine ou comme une langue autonome. Mais les leaders de groupe n'ont toujours des honnêtes intentions ou ils ne matérialisent toujours leurs propres convictions. La pragmatique de la communication artistique, parfois les intérêts économiques seulement estompe les aspérités, mais ici c'est pas une solution.

Biserica Aromână Sf. Iovan din Kruşevo (1904)

Costum tradiţional popular din Kruşevo

BDD-V2365 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:20 UTC)

Cergă tradiţională din Kruşevo

BDD-V2365 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:20 UTC)